

Irma Tapaninen

THPTS – kesäseminaari 2015, Abstrakti

Esitelmän otsikko: Toisinajattelija kansan ja sivistyneistön välissä

Esitelmässäni käsittelen kirjailija Algot Untolan (1868 – 1918) kirjoittajan asemaa 1900-luvun taitteen sivistyskäsitysten valossa. Viime vuonna tarkastetussa väitöstutkimuksessani Untolasta piirtyy kuva toisinajattelijana, joka *Harhamassa*, *Martvassa* ja aikakauden lehtikirjoituksissaan pohdiskeli kriittisesti vallankäyttäjien aatteita ja arvoja. Tulkintani *Harhamasta* poikkeaa vakiintuneista käsityksistä, mutta vastaa niitä arviointeja, joita maakuntalehdissä esitettiin teoksen ilmestyessä vuonna 1909. Maakuntalehdissä teosta pidettiin moraalifilosofisena ja yhteiskuntakriittisenä kirjana. Sen sijaan Helsingissä *Harhamaa* ja sen tekijää pidettiin siveettömänä ja sivistymättömänä. Se edesauttoi teoksesta syntyneitä omaelämäkerrallista tulkintaa, joka puolestaan on vaikuttanut merkittävästi Untolasta muodostuneeseen kirjailijakuvaan.

Erittelen esitelmässä aikakauden sivistysasenteita Untolan näkökulmasta, kategorioissa ”minä itselleni”, ”toiset minulle” ja ”minä toisille”. Untolaa voidaan pitää gramscilaisittain intellektuellina, jonka asema perustui korkeakoulutuksen sijasta ennemminkin maailmankatsomukseen. Hän oli kansakoulunopettaja, joka harrasti monipuolisesti vieraita kieliä, filosofiaa ja historiaa. Oleellista on, että kirjoituksissaan hän pystyi käsittelemään aikakautensa sivistyneistöä puhuttaneita kiistakysymyksiä kansanomaisesta, alhaalta ylöspäin suuntautuneesta näkökulmasta.

Tutkimukseni perusteella Untola suhtautui monessa suhteessa kriittisesti aikansa sivistyneistöön. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei hän olisi arvostanut lukeneisuutta ja sivistyneisyyttä. Lehtikirjoituksissaan hän arvosteli muun muassa yliopisto-opetusta ja yliopistossa tehtyä tutkimusta, koska yliopisto muodosti oman, erillisen maailmansa, eikä ollut riittävän kiinnostunut muusta yhteiskunnasta ja sen kehityksestä. Untolan mielestä koulutettujen ihmisten velvollisuus oli auttaa vähemmän koulutusta saaneita heidän pyrkimyksissään.

Aikalaiset suhtautuivat Untolaan kaksijakoisesti. Kansanihmisten parissa häntä selvästi arvostettiin, mutta sivistyneistö suhtautui häneen usein pilkallisen kriittisesti. Kuten sanottua, perustuslaillisissa lehdissä hänen perustuslaillista politiikkaa arvostelleita kirjoituksiaan pidettiin mauttomina ja sivistymättöminä. Vanhasuomalaisittain ajatellut sivistyneistö tuki aluksi Untolaa, mutta vuosien 1906 – 1909 kuluessa myös heidän suhtautumisensa alkoi muuttua torjuvammaksi. Muutos näyttää liittyvän siihen, että sivistyneistö yhdistyi perustuslaillisen politiikan taakse ja ryhtyi torjumaan sosialismin vaikutusta yhteiskunnassa. Untola ei ollut sosialisti, mutta hän piti työväestön etujen mukaista yhteiskunnallista kehitystä niin sisäisen kuin ulkoisenkin turvallisuuden kannalta välttämättömänä. Yksilöllisenä, omista eettisistä arvoistaan kiinni pitäneenä ajattelijana hän ajautui vähitellen kaikkien aikansa valtaryhmittymien ulkopuolelle.